

**FORMATION OF SKILLS OF INDEPENDENT WORK
ACCORDING TO THE TEXTBOOK IN PRIMARY SCHOOL**

**ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З ПІДРУЧНИКОМ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

Світлана Пенькова

кандидат педагогічних наук, доцент

E-mail: penkovaasvetlana@gmail.com

ORCID: 0000-0002-0073-9708

Ізмаїльський державний гуманітарний
університет, Україна

Svitlana Penkova

PhD of Pedagogical Sciences, Associate
Professor

E-mail: penkovaasvetlana@gmail.com

ORCID: 0000-0002-0073-9708

Izmail State University of Humanities, Ukraine

ABSTRACT

The article considers the problems of forming the skills of independent textbook development in primary school. The analysis of linguodidactic sources led to the determination of psychological and pedagogical conditions for the successful acquisition of language knowledge by junior students through independent exercises. The types of independent work as a meaningful, intrinsically motivated activity of primary school students at different structural stages of the Ukrainian language lesson are analyzed. The method of planning and conducting independent work in the study of grammar and spelling material by junior students, which must be taken into account by the teacher during the lesson, taking into account the specifics of the subject, is singled out and described. It is noted that the motivational and developmental orientation of the modern textbook in the native language is strengthened, given the importance of mastering language and speech competencies by primary school students in accordance with the requirements of the New Ukrainian School. The methodical features of independent educational activity at actualization of basic knowledge, studying of new material, consolidation and repetition of knowledge, abilities and skills of pupils according to the textbook «Ukrainian language» are specified. It is proved that for effective work with the textbook as a means of acquiring new knowledge the method of setting tasks in the textbook, its methodological apparatus, didactic advice and algorithms of sequence of material processing, proposed rules, instructions on their awareness are important. The independence of primary school students in working with the textbook is ensured by the scientific and accessible linguistic knowledge, problem-cognitive nature of the material, the involvement of tasks that require the ability to think, analyze, compare linguistic phenomena and facts, summarize, draw conclusions. It is investigated that the methodical apparatus of the textbook provides a system of questions and tasks that contribute to the formation of language knowledge, speech development and logical-verbal thinking of children, expanding their general worldview, experience of emotional and value attitude to the world and creative activity.

Key words: *independent work, motivational orientation, textbook, methodical apparatus, grammatical and orthographic material.*

Завдання реалізації нового змісту української школи спрямовують увагу науковців і вчителів-практиків, які опікуються сучасними проблемами початкової освіти, на пошук ефективних форм, методів і прийомів опанування знань, розвитку молодшого школяра, його інтересу до самоосвіти, творчості й активності під час навчальної діяльності. «Дитині

недостатньо дати лише знання. Ще важливо навчити користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці» (Нова українська школа. Концептуальні засади, 2016).

Педагогічна майстерність учителя початкових класів закладу загальної середньої освіти дозволяє йому комплексно застосовувати дидактично обґрунтовані методи і прийоми професійної діяльності, серед яких визначальну роль відіграє метод самостійної роботи, адже самостійність у навчанні є найважливішим чинником свідомого й повного засвоєння здобувачами освіти знань, умінь і навичок на засадах компетентнісного підходу.

Системотвірним компонентом успішної реалізації реформування змісту й організаційно-методичних форм навчально-пізнавальної діяльності здобувачів початкової освіти є підручник. Проблеми вдосконалення самостійної роботи школярів із підручником як основним джерелом знань розглядали такі вчені, як Н. Бібік, Н. Коваль, Я. Кодлюк, В. Мадзігон, О. Пометун, О. Савченко та ін. Ними доведено, що професійна майстерність сучасного вчителя початкової школи вимагає розвитку самостійного та творчого ставлення здобувачів освіти до пізнавальної діяльності, правильної мотивації, активної участі в здобутті знань, вміння самостійно працювати з різноманітними носіями інформації, серед яких пріоритет, безумовно, належить навчальній книзі.

Метою статті є визначення оптимальних прийомів формування в здобувачів початкової освіти умінь самостійно працювати з підручником на різних етапах уроку та позаурочної роботи. Завдання статті вбачаємо у розкритті методичних особливостей самостійної навчальної діяльності при актуалізації опорних знань, вивченні нового матеріалу, закріпленні та повторенні знань, умінь і навичок учнів за підручником «Українська мова».

У навчально-методичній літературі загальноприйнятною є класифікація видів самостійної роботи з підручником за чотирма групами: 1) за дидактичною метою; 2) за змістом навчального матеріалу; 3) за характером навчальної діяльності; 4) за способом організації. Багато цікавого і корисного у вирішенні цієї проблеми знаходимо у працях І. Андрусенко, Г. Бондарчук, Н. Кріт, Н. Хребтової, якими систематизовано функції, цілі, умови планування й успішного впровадження різноманітних самостійних робіт упродовж уроку. Зауважимо, що будучи органічною частиною навчального процесу, самостійна робота може бути застосована на різних структурних етапах: актуалізації знань, умінь і навичок, вивчення й осмислення нового матеріалу, закріплення і повторення знань, умінь і навичок учнів. У зв'язку з вищезазначеним варто розуміти самостійну роботу як осмислену, внутрішньо вмотивовану діяльність учнів, яка спрямована на задоволення їхніх пізнавальних потреб. Планування і впровадження самостійної роботи визначається специфікою навчального предмета, змістом виучуваного матеріалу, рівнем підготовленості й навченості школярів, що вимагає дотримання ними певних складових операцій: усвідомлення мети і завдань самостійної роботи, осмислення власних освітніх потреб, розвинутого рівня самоорганізації та самоконтролю.

Ефективність впровадження самостійної роботи вчителем початкових класів, що є її організатором, обумовлюється єдністю двох сторін: внутрішньої та зовнішньої, елементами якої «... виступають педагогічні та організаційні умови, функції, принципи побудови та програми орієнтованих і контрольних дій під час виконання. Внутрішня сторона призначена для координації самостійної роботи учнем та включає такі елементи: мотивацію, цілі, зміст завдань (навчальна задача), навчальні дії, засоби, контроль, результат. Всі елементи структури самостійної роботи є взаємопов'язаними і взаємозумовленими (Кріт, 2017 : 29).

Таким чином, подвійна природа самостійної роботи як методу організації пізнавальної діяльності учнів початкової школи, вимагає розуміння дидактичного призначення навчальних завдань, оволодіння прийомами їх правильного виконання. В свою чергу,

формування навичок самостійної роботи за змістом підручника є провідним умінням освітньої діяльності молодшого школяра. З огляду на вищесказане, перший учитель повинен створити належні умови самостійної діяльності своїх вихованців (мотивація, відповідний режим самостійної роботи, її тривалість, обсяг, способи виконання завдань тощо). Робота з підручником дозволяє вдало реалізувати в умовах початкової освіти принцип розвивального навчання. В роботі з підручником на уроці й поза ним слід домогтися такої організації самостійної роботи, при якій кожний учень зміг би застосувати різні види сприймання і пам'яті, працювати на максимумі особистісних інтелектуальних можливостей, тим самим збуджуючи стійкий пізнавальний інтерес до самостійного здобуття знань, адже самостійність учнів у навчанні є найважливішою передумовою повноцінного формування у них системи предметних компетентностей.

Частота, різноманітність і методична доцільність самостійних робіт у практиці початкового навчання дозволить акцентувати значущість навчальної книги для здобувачів початкової освіти. Сформованість загальнонавчальних і спеціальних (предметних) умінь у роботі з підручником розвиває увагу молодших школярів, виробляє здатність до критичних й оцінних суджень, розгорнутих відповідей, творчих здібностей у трансформації матеріалу, що вивчається. Завдяки означеній діяльності відбувається поступове формування самостійності як особистісної риси школяра. Вищезазначене зумовлює обов'язковість використання самостійних робіт у практиці початкової школи.

Досить цінним у методику застосування самостійних робіт є внесок О.Я. Савченко, яка доводила значущість самостійної діяльності у процесі засвоєння нових знань, наголошувала на ролі готовності молодших школярів до самостійного пошуку знань, що забезпечуватиме поетапна методично доцільна організація пошукової діяльності «система пізнавальних завдань за прийомами розумової діяльності, евристична бесіда, метод аналогії, самостійне ознайомлення з новим матеріалом з опорою на допоміжні засоби і без них, дослідницький метод» (Савченко, 1999: 205).

При самостійній роботі з підручником варто домогтися повноцінного здобуття знань, що не видається можливим без належного планування самостійних робіт. З огляду на це, академіком О.Я. Савченко свого часу подано слушні методичні поради: «... вчитель має: 1) визначити її місце в структурі уроку; 2) знати вимоги до учнів на даному рівні оволодіння матеріалом; 3) передбачити труднощі, які можуть виникнути під час роботи у різних групах дітей; 4) правильно визначити зміст і обсяг завдань; форму їх подачі; тривалість самостійної роботи; 6) дібрати потрібний дидактичний матеріал; 7) знайти раціональний спосіб перевірки роботи» (Савченко, 1999: 197). Самостійна робота в початковій школі визначається за поданими вчителем завданнями чи без його безпосередньої участі внаслідок багатьох видів індивідуальної, групової та фронтальної діяльності, яка запроваджується впродовж навчальних вправ дітей в умовах класу та шляхом позакласної роботи, передусім домашньої. Специфіка і значення самостійної роботи в початкових класах пояснюється не стільки її контрольною, скільки навчальною функцією. Місце самостійної роботи школярів із підручником обумовлюється її завданнями, тож упроваджується вона, як вже було сказано, на різних етапах уроку. Вчителям-практикам треба відходити від традиційної мети самостійних вправ – закріплення та повторення вивченого, а намагатися більше часу приділяти засвоєнню нових знань.

До результативної самостійної роботи з підручником молодших школярів слід задалегідь готувати. В першу чергу, вони мають чітко усвідомити мету і спосіб виконання завдань самостійної роботи. Саме усвідомлення мети своєї навчальної праці, її значення для повноцінності знань умотивовує й мобілізує вольові зусилля дітей молодшого шкільного віку на досягнення освітньої мети, на подолання тих труднощів, які можуть виникнути впродовж самостійного здобуття знань. У процесі самостійного осмислення нових знань і подальшого вправлення розвивається воля й пізнавальний

інтерес учнів, мобілізуються їхні розумові здібності й творчі зусилля, а правильно виконана робота дисциплінує й сприяє відповідному моральному задоволенню.

Концептуальні принципи Нової української школи налаштовують педагога на можливість вибору навчальної книги з багатьох варіантів. При виборі підручника доцільно керуватися критеріями комплексного аналізу підручника, запропонованими Я.П. Кодлюк: «структура підручника, функції підручника, поліграфічне оформлення, підручник у системі навчально-методичного комплексу» (Кодлюк, 2004: 8). Обстоюваний авторкою системний підхід до розгляду навчальної книги як моделі цілісного процесу навчання дозволить забезпечити в практиці початкового навчання якісне засвоєння дітьми пізнавального матеріалу. Застосування на етапі первинного закріплення пробних завдань, які спрямовані на оволодіння сталими навичками самостійного опрацювання підручника, базуються на випереджувальному теоретичному аналізі можливих помилок. Організація процесу виконання підготовчих, тренувальних і перевірних завдань підручника дає змогу молодшим школярам усвідомлено підійти до закріплення, повторення і систематизації вивченого, актуалізувати необхідні для сприйняття нового матеріалу компетентності, якими він має користуватися у власній практичній діяльності.

В організації роботи з підручником учителю початкових класів слід дотримуватися наступних психолого-педагогічних вимог: встановленого способу постановки завдань, урізноманітнення їх змісту і характеру, диференціації завдань і контролю (самоконтролю) навчальної діяльності здобувачів початкової освіти. Провідними умовами методично правильної організації самостійної роботи учнів 1-4 класів із підручником як основним джерелом знань є:

- 1) спосіб постановки навчальних завдань;
- 2) різноманітність змісту і характеру завдань;
- 3) індивідуалізація та диференціація завдань;
- 4) педагогічний контроль з боку вчителя;
- 5) самоконтроль з боку молодших школярів.

Для ефективної роботи з підручником як засобом оволодіння новими знаннями важливе значення має спосіб постановки завдань у навчальній книзі, її методичний апарат, дидактичні поради та алгоритми послідовності опрацювання матеріалу, пропонувані правила, вказівки щодо їх усвідомлення. Бажано, щоб настанови підручника були точними, детально роз'яснювали зміст виучуваного матеріалу при самостійному його засвоєнні. Переважно методичним вказівкам властивий загальний характер (схема морфемного розбору слова чи синтаксичного аналізу речення). Тому найбільш прийнятним вважаємо оформлення їх у вигляді пам'ятки або настінної таблиці, які вивішують на дошці або на стіні класного приміщення. Водночас варто запропонувати добірку таких методичних порад у вигляді учнівського портфоліо для кожного школяра. Суттєвим помічником стане й інтерактивна дошка, де в більш інтегрованій і привабливій формі були б узагальнені завдання щодо засвоєння відповідних компетенцій.

Формування вмінь самостійного опрацювання навчального змісту молодшими школярами забезпечується науковістю й доступністю поданих лінгвістичних знань, проблемно-пізнавальним характером матеріалу, залученням завдань, що вимагають умінь думати, аналізувати, порівнювати (зіставляти і протиставляти) мовні явища і факти, узагальнювати, робити висновки. У методичному апараті підручника передбачено систему запитань і завдань, що сприяють формуванню мовно-мовленнєвих знань, розвитку логічно-словесного мислення дітей, розширенню їх загального світогляду, досвіду емоційно-ціннісного ставлення до світу та творчої діяльності. Художнє оформлення навчальної книги, її емоційно-естетичні характеристики дозволяють забезпечити унаочнення початкового курсу рідної мови, полегшити засвоєння теоретичних знань. На початковому етапі формування вмінь самостійного опрацювання матеріалу підручника молодші школярі, безумовно, потребують педагогічного керівництва. Вчитель має

Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Педагогічні науки. Випуск 53.

систематизувати рекомендовану логіку опрацювання наукових статей і правил шляхом підготовки індивідуальних карток чи фронтальної візуалізації при використанні класної дошки.

Вимогам ресурсно-орієнтованого навчання відповідає представлений на форзаці підручників для Нової української школи перелік ужитих умовних позначень, які систематизуватимуть коло загальнонавчальних і предметних умінь і навичок здобувачів початкової освіти. Для прикладу візьмемо відповідні сторінки підручників «Українська мова та читання» для 3 класу авторів О.Я. Савченко та М.С. Вашуленка, Н.А. Васильківської, С.Г. Дубовик (Вашуленко, 2020):

- звертаємо увагу;
- фантазуємо і створюємо;
- дізнаємося значення слів;
- працюємо в парі;
- працюємо в групі;
- розвиваємо творчі здібності та ін.

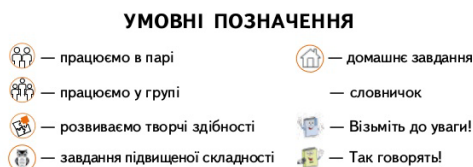

Савченко О. Я.
С.13 Українська мова та читання : Підручник для 3 класу ЗЗСО (у 2-х частинах) : Частина 2 // О. Я. Савченко. — Київ : УОВЦ «Оріон», 2020. — 160 с. : іл.
ISBN 978-966-991-024-0.
ISBN 978-966-991-019-6 (Ч. 2).

УДК 811.161.2*кл3(075.2.)

ISBN 978-966-991-024-0
ISBN 978-966-991-019-6 (Ч. 2)

© О. Я. Савченко, 2020
© УОВЦ «Оріон», 2020

Вашуленко М. С.
В23 Українська мова та читання : підруч. для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1 / М. С. Вашуленко, Н. А. Васильківська, С. Г. Дубовик. — К. : Видавничий дім «Освіта», 2020. — 160 с. : іл.

ISBN 978-966-983-119-4.

УДК 811.161.2*кл3(075.2)

ISBN 978-966-983-119-4

© Вашуленко М. С., Васильківська Н. А.,
Дубовик С. Г., 2020
© Видавничий дім «Освіта», 2020

Самостійна робота – це важлива ланка діяльності учнів на всіх етапах уроку мови та на всіх рівнях засвоєння граматико-орфографічного матеріалу. Під час планування роботи за підручником, педагог встановлює мету самостійної діяльності та її відповідність типу та дидактичній меті уроку. У процесі самостійного виконання підготовчих, тренувальних і перевірних вправ за підручником необхідно запропонувати вихованцям диференційовані завдання, з огляду на їхні індивідуальні можливості правильно визначити обсяг і тривалість роботи. Неправильне визначення часу, що відводиться на самостійну роботу, може повністю згальмувати досягнення вчителем навчального результату в цілому.

Важливою психолого-педагогічною умовою результативної роботи з підручником є диференціація самостійних завдань за ступенем складності завдань і ступенем самостійності учнів (Савченко, 1999: 107). Спираючись на передовий педагогічний досвід учителів початкових класів, доречно систематизувати завдання за ступенем підвищення складності таким чином:

- 1) завдання репродуктивного характеру;
- 2) завдання, розраховані на теоретичне обґрунтування;
- 3) характеру завдання, що потребують узагальнень і висновків;
- 4) завдання творчого характеру.

Диференціація навчальної роботи за нарощенням труднощів спрямована не лише на поступовий розвиток словесно-логічного мислення молодших школярів, а й на відповідну

пізнавальну мотивацію до засвоєння нового, оскільки посилені завдання, відчуття радості успіху при їх виконанні спонукають до засвоєння нового, активізують процеси пам'яті, уваги, мовлення, підвищують учнівську самооцінку. З огляду на це, варто дотримуватися в доборі самостійних робіт за підручником принципу нарощування труднощів при їх виконанні. Слід зауважити, що в основному автори підручників подають зміст поурочно, разом із тим є необхідність у додатковій допомозі вчителя при опануванні матеріалу, призначеного для самостійного засвоєння дітьми. Попередній аналіз змісту нової теми, усвідомлення логіки її пояснення, зіставлення міжпредметних зв'язків дає змогу вчителю з'ясувати раніше вивчене молодшими школярами й встановити, які види завдань підручника є найбільш прийнятними для самостійного опрацювання. Підтвердження знаходимо у Н. Хребтової, яка доводить, що «навчальна книга має містити у собі засоби актуалізації опорних знань учнів та емоційної підготовки до сприймання нового матеріалу, включення в навчальну діяльність самостійної роботи дітей і забезпечувати зміну способів діяльності учнів на уроці» (Хребтова, 2010: 8).

Методично доцільною вбачається й зміна послідовності виконуваних вправ, які пропонуються при вивченні окремих тем, уточнюючі доповнення щодо правил і інструкцій підручника, конкретизація способу і форми виконання завдань. Умотивоване поєднання інструкцій із алгоритмічними приписами, як-от: «Вимовляй так», «Пиши так», «Міркуй так» і т. ін. дає школярам чіткий зразок і порядок виконання. Наприклад, для кращого засвоєння в 3-4 класах граматичного розбору частин мови, доцільно пропонувати схеми розбору іменника, прикметника, дієслова, займенника, числівника, наприклад:

1. Запиши аналізоване слово.
2. Визнач його частину мови.
3. Запиши початкову форму?
4. Це власна чи загальна назва?
5. Це назва істоти чи неістоти?
6. Визнач число.
7. Визнач рід (в однині).
8. Визнач відмінок.
9. Встанови смисловий зв'язок.
10. Яким є членом речення?

Визначення тривалості самостійної роботи з підручником обумовлюється багатьма аспектами. Одним із них є складність та обсяг виучуваного матеріалу. Важливим чинником виступає також етап засвоєння нових знань, оскільки на початку вивчення нової теми у дітей ще недостатньо сформована послідовність виконання завдань, тому на самостійну роботу слід збільшити час. Закріплення, систематизація і повторення навчального матеріалу викликають значно менші труднощі, бо означені вміння школярів усвідомлені й апробовані на більш високому рівні. Покращенню учнівської уваги сприяють комплексні завдання підручника, виконання яких вимагає зв'язку розумових дій (аналізу, синтезу, порівняння, класифікації та ін.) із практичними операціями, на що спрямовують відповідні інструкції на пояснення сутності виконання завдань, наприклад, запиши слово-відгадку, визнач у ньому закінчення, наведи приклади слів, які мають таке саме закінчення; добери синоніми та антоніми до поданих слів самостійно або скористайся словниками тощо. Завдяки мислительним операціям, що їх виконують учні, мовно-мовленнєві знання міцніше закріплюються в пам'яті, а виконання серії вправ допомагає використовувати набуті компетенції в нових ситуаціях навчання й повсякденного життя.

Добір учителем текстів, завдань і вправ для самостійного опрацювання вимагає ретельного продумування системи засобів стимулювання школярів, які б дозволили посилити віру дітей у власний успіх, спроможність добре виконати самостійну роботу. Задля цього метою необхідно «... зробити навчальну книгу повністю доступною і

зрозумілою для учнів – від усіх слів до побудови текстів та підбору завдань» (Хребтова, 2010: 33), домогтися повного розуміння пропонованих завдань і вказівок навіть слабшими учнями, запобігати їх перевтомі тощо. Дослідниця доводить, що останнім часом «...відповідно до зменшення кількості навчальних годин, суттєво скоротилася кількість відведених на урок завдань, причому скорочення відбулося за рахунок «додаткових» і «другорядних» вправ, а це якраз і є саме ті завдання, які найбільш привабливі для учнів: ігрові вправи, завдання з зірочками, задачі з нестандартними і казковими сюжетами, цікава статистика, практичні роботи тощо – способи дидактичної організації навчального матеріалу, від яких безпосередньо залежить повноцінна реалізація мотиваційної функції підручника» (Хребтова, 2010: 23).

Засобами мотивації і стимулювання навчально-пізнавальної діяльності з мови є характер ознайомлення молодших школярів з новими грамати́ко-орфографі́чними правилами і змістом, що розкривається системою спеціальних мовних завдань. Ефективність навчання залежить від того, наскільки здобувачем освіти усвідомлені способи використання цих правил у подальшій мовленнєвій діяльності. Цінним для успішної роботи педагога вбачаємо структурування навчальних досягнень з очікуваними результатами школяра: знає, розуміє, знаходить, визначає, застосовує, оцінює. Важливо домогтися закріплення в учнів прийомів розумової праці – свідомого та швидкого прочитування навчального матеріалу, вмінь законспектувати його та скласти тези, докладно чи стисло переказати, побудувати простий чи складний план прочитаного, викласти свої думки усно та письмово. Вищеназвані інтелектуально-мовленнєві вміння стихійно формуються вкрай повільно й ніколи не перетворюються в навичку

Специфіка формування пізнавальної діяльності молодших школярів потребує під час первинного закріплення пропонувати зразок міркувань і дій для виконання самостійних вправ підручника. Підготовчий характер вправ, що виконуються на первинному етапі закріплення нових мовних понять, потребує теоретичного обґрунтування та пояснення. Тому перш, ніж розпочати практичну роботу, варто ще раз повторити грамати́ко-орфографі́чні правила, з якими учень буде працювати при виконанні завдань уроку. До того ж, учитель повинен бути повністю впевнений, що виучуваний матеріал, який передусє самостійному опрацюванню нового змісту міцно засвоєний школярами. Узагальнення методичних напрацювань дозволяє означити слушну необхідність і способу повідомлення мети та завдань самостійної роботи. До інструктажу вчителя надаються вимоги щодо достатності, точності, лаконічності висвітлення змісту роботи, його суджень і вказівок стосовно практичних дій при засвоєнні нових мовних знань завдяки самостійному опрацюванню.

Самостійна робота має бути посиленою, зрозумілою для молодших школярів, відповідати дидактичній меті уроку і спеціальним завданням уроку. Цілеспрямована робота над мовним матеріалом дозволить підтримувати високий рівень розумової діяльності дітей, зацікавити їх виконанням нестандартних завдань, завдань підвищеної складності на розвиток асоціативного мислення чи сенсорного (чуттєвого) сприймання. Діти не тільки досліджують мовні явища, й намагаються довести правильність своїх суджень, привчаються розраховувати на свої сили, не відступати перед труднощами, а поступово долати їх. Для виконання самостійних вправ на початковому етапі варто застосовувати алгоритми для кращого запам'ятовування характеру і послідовності розумових і практичних дій. Використовуючи алгоритми під час самостійної роботи над вправою, школярі зосереджують увагу на найсуттєвіших ознаках мовного поняття, тим самим підсилюючи інтерес до правильного і раціонального виконання.

Вивчаючи тему «Навчаюся правильно записувати слова з ненаголошеними [e], [и], влаштовуємо дослідження, в яких випадках голосні [e], [и] слід вимовляти чітко й виразно, а коли їх вимова змінюється й наближається до [и], [e], якими буквами позначається на письмі, як дібрати перевірні слова. Встановлюємо, як перевірити

написання слів з ненаголошеними [е], [и]. Діючи за зразком, третьокласники самостійно доходять висновку про необхідність перевірки таких слів наголосом, змінивши слово (дібравши спільнокореневе) так, щоб ненаголошений звук став наголошеним. Підготовчі вправи, вміщені на сторінках 72-75 підручника «Українська мова та читання», дають змогу добре усвідомити хід думок і алгоритм дій при написанні слів з вищеназваною орфограмою. Пропонована наприкінці вивченої теми вправа, що містить завдання уявити себе на місці письменника (письменниці) і скласти невеликий текст «Як починається зима?», дозволяє вчителеві систематизувати й узагальнити набуті граматики-орфографічні знання, вміння та навички.

Взаємозв'язок у формуванні граматичних і орфографічних компетенцій досягається й завдяки роботі над наступними темами: «Вимова і правопис слів із ненаголошеними [е], [и], що не перевіряються наголосом», «Вимова і написання слів із дзвінками приголосними звуками в кінці слова і складу», «Навчаюся правильно записувати слова із префіксами роз-, без-», «Навчаюся правильно записувати слова із префіксами с-, з-, зі-», «Вимова і написання слів з апострофом» та ін. Самостійні роботи спонукають учнів початкових класів до самостійного пошуку в процесі опанування мовних знань, дають змогу перевірити, чи міцно діти засвоїли виучуваний матеріал. З цією метою доцільно практикувати вправи пошукового характеру, які допомагають дітям опанувати логіку орфографічного правила чи граматичного поняття. При самостійному застосуванні на практиці вивчених орфографічних правил зі складною логічною основою схеми-інструкції й алгоритми корисно поетапно ускладнювати. Таке вправління дає змогу вчителеві контролювати ступінь засвоєння складних правил на кожному етапі уроку, а дітям – усвідомити алгоритм застосовуваних правил. Мовні знання, вміння і навички будуть більш глибокими та стійкими, якщо до виконання самостійних робіт включати добір ілюстративних прикладів до вивчених правил, списування тексту тощо. Характерною для самостійних робіт, що проводяться з метою повторення й узагальнення набутих знань, закріплення умінь і навичок є підвищення їх складності за змістом і формою, вищий рівень самостійності учнів. Для систематизації знань у самостійні роботи варто впроваджувати порівняльні схеми, за якими виконуються вправи на вміння зіставляти схожі між собою мовні явища, встановлювати їх подібність і відмінність. Робота з порівняльними схемами ніби унаочнює правило, дає змогу чітко зіставити схожі мовні явища, сприяє закріпленню знань і водночас допомагає вчителеві перевірити, як учні володіють набутими вміннями та навичками.

Таким чином, систематична цілеспрямована організація самостійної роботи з підручником сприяє осмисленому, якісному засвоєнню здобувачами початкової освіти граматики-орфографічного матеріалу. Ефективність розв'язання вищеназваних лінгводидактичних проблем залежить від методичної майстерності вчителя, володіння ним інноваційними методами і прийомами опрацювання початкового мовного курсу.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Вашуленко М.С., Васильківська Н.А., Дубовик С.Г. Українська мова та читання : підруч. для 3 класу закладів заг. сер. освіти (у 2 частинах). К.: Освіта. Ч. I. 2020. 160 с.

Кодлюк Я. Підручник для початкової школи: теорія і практика. Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. 288 с.

Кріт Н.В. (2017). Формування вмінь самостійної роботи з підручником у процесі навчання фізичної географії учнів 6-8 класів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. К., 2017. 240 с. URL:

http://undip.org.ua/upload/Disertation/Rada%2005/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%8F_%D0%9A%D1%80%D1%82_%D0%9D_%D0%92.pdf

Нова українська школа. Концептуальні засади. URL :

**Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного
університету. Серія: Педагогічні науки. Випуск 53.**

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : Підручник для студентів педагогічних факультетів. К.: Генеза, 1999. 368 с.

Хребтова Н.Р. Мотиваційна спрямованість підручників для початкової школи : науково-методичні рекомендації. Тернопіль. ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2010. 116 с.

REFERENCES

Vashulenko M.S., Vasy'l'kivs'ka N.A., Dubovyk S.H. (2020). Ukrayins'ka mova ta chytannya : pidruch. dlya 3 klasu zakladiv zah. ser. osvity (u 2 chastynakh). K.: Osvita. Ch. I. 160 s.

Kodlyuk Ya. (2004). Pidruchnyk dlya pochatkovoyi shkoly: teoriya i praktyka. Ternopil': Pidruchnyky i posibnyky. 288 s.

Krit N.V. (2017). Formuvannya vmin' samostiynoyi roboty z pidruchnykom u protsesi navchannya fizychnoyi heohrafiyi uchniv 6-8 klasiv : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.02. K. 240 s.

URL: http://undip.org.ua/upload/Disertation/Rada%2005/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%8F_%D0%9A%D1%80%D1%82_%D0%9D._%D0%92.pdf

Nova ukrayins'ka shkola. Kontseptual'ni zasady. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

Savchenko O.Ya. (1999). Dydaktyka pochatkovoyi shkoly : Pidruchnyk dlya studentiv pedahohichnykh fakul'tetiv. K.: Heneza, 1999. 368 s.

Khrebtova N.R. (2010). Motyvatsiyna spryamovanist' pidruchnykiv dlya pochatkovoyi shkoly : nauково-metodychni rekomendatsiyi. Ternopil'. TNPU imeni Volodymyra Hnatyuka. 116 s.

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються проблеми формування вмінь самостійного опрацювання підручника в початковій школі. Проведений аналіз лінгводидактичних джерел зумовив визначення психолого-педагогічних умов успішного засвоєння молодшими школярами мовних знань шляхом самостійних вправлень. Проаналізовано види самостійної роботи на різних структурних етапах уроку української мови; виокремлено та описано методiku планування і проведення самостійної роботи при вивченні молодшими школярами граматико-орфографічного матеріалу. Зазначено на посиленні мотиваційної та розвивальної спрямованості сучасного підручника з рідної мови з огляду на значущість опанування здобувачами початкової освіти мовно-мовленнєвих компетенцій згідно з вимогами Нової української школи. Доведено, що самостійність учнів початкових класів у роботі з навчальною книгою забезпечується науковістю й доступністю поданих лінгвістичних знань, проблемно-пізнавальним характером матеріалу, залученням завдань, що вимагають умінь думати, аналізувати, порівнювати мовні явища і факти, узагальнювати, робити висновки. Досліджено, що у методичному апараті підручника передбачено систему запитань і завдань, які сприяють формуванню мовних знань, розвитку мовлення та логічно-словесного мислення дітей, розширенню їх загального світогляду, досвіду емоційно-ціннісного ставлення до світу та творчої діяльності.

Ключові слова: самостійна робота, мотиваційна спрямованість, підручник, методичний апарат, граматико-орфографічний матеріал